

РОЛЬ РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ В НПП "СИНЕВИР" У ЗБЕРЕЖЕННІ БУРОГО ВЕДМЕДЯ (*URSUS ARCTOS*)

Реферат. "Санаторій для клишоногих" – такої назви удостоївся Реабілітаційний центр бурого ведмеда, розташований у Національному природному парку "Синевир" на Закарпатті.

Звірі утримуються в умовах, максимально наближених до природного середовища.

Цей гуманний осередок був створений у 2011 році. Його мета – порятунок, утримання і реабілітації бурих ведмедів (*Ursus arctos*), які зазнали жорстокого поводження або утримувалися в неналежних умовах. Крім того функціонування Реабілітаційного центру бурого ведмеда в "Синевирі" сприяє розвитку наукової природоохоронної, еколого-освітньої та рекреаційної діяльності.

Загальна площа Центру становить 12 гектарів, що дозволяє утримувати ведмедів у просторах напіввільних умовах, максимально наближених до природного середовища.

Територія Центру огорожена потужним електричним парканом, що запобігає можливим втечам тварин та забезпечує їхню безпеку. На території передбачені природні умови для ведмедів: ліс, водойми, штучні і власноруч зведені барлоги клишоногими та місця для вигулу.

Основними завданнями Центру є:

- Реабілітація ведмедів, які раніше утримувалися у цирках, зоопарках, приватних господарствах або постраждали від жорстокого поводження.
- Медичне обстеження та лікування тварин.
- Створення умов для наближеного до дикої природи життя ведмедів.
- Проведення екологічної освіти та інформування відвідувачів про проблеми охорони тварин.

На сьогодні Реабілітаційний центр бурого ведмеда у НПП "Синевир" є єдиним у своєму роді закладом у регіоні та відіграє важливу роль у збереженні цього виду тварин.

Станом на 1 березня 2025 року у Центрі перебуває 31 хижка тварина різного віку і статі. Тут проживає 31 особина, з яких 12 самок і 19 самців.

За доглядом, реабілітацією та забезпеченням належних умов для ведмедів у Центрі слідкує кваліфікований персонал.

Центр бурого ведмеда в НПП "Синевир" є важливим осередком для утримання та вивчення цих тварин. Дослідження їхньої вікової структури, поведінки та екологічних характеристик сприяє розробленню ефективних природоохоронних заходів для збереження популяції бурого ведмеда в Україні.

Ключові слова: охорона, бурий ведмідь, реабілітаційний центр, Синевир, Україна

Рішення про заснування Реабілітаційного центру бурого ведмеда (РЦБВ) ухвалене у межах державної політики з охорони тваринного світу і гуманного ставлення до диких тварин, відповідно до державної програми "Питання охорони та гуманітарного ставлення до об'єктів тваринного світу". В основі цих важливих питань лежать політико-правові та соціально-економічні засади, існування суспільства як суспільно-демократичного утворення, як системи органів, покликаних реалізовувати екологічну функцію держави. Зокрема, Закон України

від 21 грудня 2010 р. "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року", який продовжено Законом України від 28 лютого 2019 р. "Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року", а також на основі чинного законодавства України, що стосується екомережі природно-заповідної справи, про тваринний світ, охорони біорізноманіття, які є основними програмними документами у сфері регулювання відносин щодо використання природних ресурсів, охорони

навколишнього природного середовища та забезпечення екологічної безпеки в Україні. Серед основних причин екологічних проблем України – недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку.

Стратегія визначена окремим напрямом екологічної політики, збереження біологічного і ландшафтного розмаїття. Бурий ведмідь як об'єкт регіональної, національної, міжнародної охорони являється одним із визначальних видів не тільки окремої Стратегії, а й інших чинників соціологічних переліків на всіх рівнях, тому заслуговує особливої уваги в охороні, збереженні та й відтворенні. Можна сказати, що оселища ведмеда бурого в природі є індикатором незайманих територій в НПП "Синевир". Крім того функціонування Реабілітаційного центру бурого ведмеда в "Синевирі" сприяє розвитку наукової природоохоронної, еколого-освітньої та рекреаційної діяльності.

Тобто функціонування реабілітаційного центру дає можливість порівнювати сезонні, етологічні та екологічні основні характеристики і властивості бурих ведмедів у дикій природі, що допомагає розробленню природоохоронних заходів та проводити вивчення ведмеда.

Варто наголосити, що Центр розташований на території НПП "Синевир" у Хустському районі Закарпаття в межах природної зони Карпат. Загальна площа Центру становить 12 гектарів, що дозволяє утримувати ведмедів у просторих напіввільних умовах, максимально наближених до природного середовища.

Територія Центру огорожена потужним електричним парканом, що запобігає можливим втечам тварин та забезпечує їхню безпеку. На території передбачені природні умови для ведмедів: ліс, водойми, штучні і власноруч зведені барлоги клишоногими та місця для вигулу (рис. 1).

Основними завданнями Центру є:

- Реабілітація ведмедів, які раніше утримувалися у цирках, зоопарках, приватних господарствах або постраждали від жорстокого поводження.
- Медичне обстеження та лікування тварин.
- Створення умов для наближеного до дикої природи життя ведмедів.
- Проведення екологічної освіти та інформування відвідувачів про проблеми охорони тварин.

На сьогодні Реабілітаційний центр бурого ведмеда у НПП "Синевир" є єдиним у своєму роді закладом у регіоні та відіграє важливу роль у збереженні цього виду тварин.

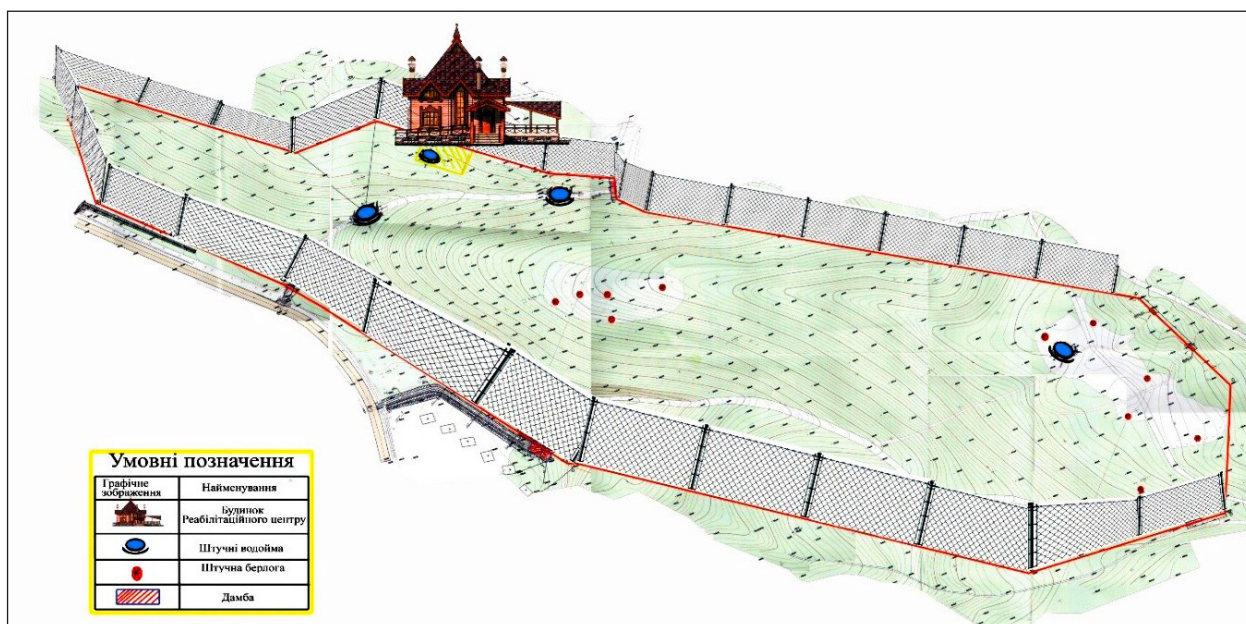
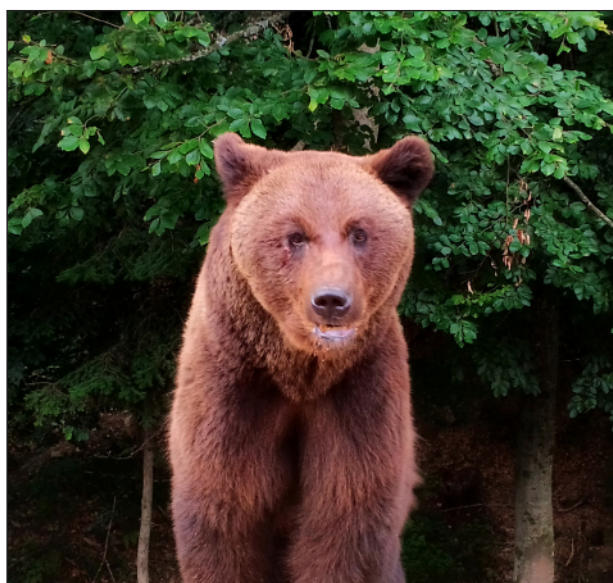

Рис. 1. Схема РЦБВ на території НПП "Синевир"

Центр виконує не лише гуманітарну місію порятунку та реабілітації ведмедів, які постраждали від жорстокого поводження, а й є важливим науковим та еколого-освітнім осередком. Його функціонування сприяє розвитку природоохоронних заходів, а також дослідженню поведінкових і екологічних особливостей цих тварин. Він надає унікальну можливість для вивчення бурих ведмедів в умовах, наближених до дикої природи.

Це дозволяє:

- Порівнювати сезонні зміни у фізіологічному стані ведмедів, їхній активності та харчовій поведінці.
- Досліджувати етологічні особливості – поведінкові реакції ведмедів у напіввільних умовах, їхню соціальну взаємодію, адаптаційні механізми та звички.
- Аналізувати екологічні характеристики популяції, що сприяє розробленню ефективних природоохоронних заходів для збереження бурого ведмеда в Карпатському регіоні.

Зібрані дані допомагають розробляти стратегії збереження виду, враховуючи особливості його адаптації до навколишнього середовища та кліматичних умов.

Осередок сприяє розвитку екотуризму і рекреаційної діяльності

Центр є важливою платформою для еколого-освітньої діяльності. Сюди приїжджають школярі, студенти, науковці та природоохоронці, щоб дізнатися більше про ведмедів та важливість їхнього збереження. Відвідувачі мають змогу:

- Ознайомитися з історіями врятованих ведмедів та процесом їх реабілітації.
- Дізнатися про правила співіснування людини та дикої природи.
- Усвідомити важливість захисту тварин та їхнього природного середовища.

Фахівці парку та звірівники Реабілітаційного центру спільно проводять освітні заходи, лекції та екскурсії, формуючи екологічну культуру суспільства.

Функціонування Центру також сприяє розвитку екотуризму і рекреаційної діяльності в регіоні. Відвідування Центру є

популярним серед туристів, які прагнуть ближче познайомитися з дикою природою Карпат. Це не лише забезпечує фінансову підтримку природоохоронних заходів, а й сприяє екологічному вихованню населення.

Проведені заходи у Центрі виконують комплексну роль, де він є не лише прихистком для врятованих тварин, а й важливим науковим, природоохоронним та еколого-освітнім центром. Його діяльність допомагає глибше розуміти екологічні та поведінкові особливості бурих ведмедів, що сприяє збереженню цього виду та формуванню відповідального ставлення до дикої природи.

Станом на 1 березня 2025 року у Центрі перебуває 31 хижа тварина різного віку і статі.

На сьогодні тут проживає 31 особина, з яких:

- 12 самок;
- 19 самців.

Віковий розподіл ведмедів такий:

Вікова категорія (років)	Кількість особин
1 – 5 років	1
6 – 10 років	8
11 – 15 років	8
16 – 20 років	7
21 – 25 років	5
26 – 30 років	1
31 – 35 років	1
Разом:	31

За доглядом, реабілітацією та забезпеченням належних умов для ведмедів у Центрі слідкує кваліфікований персонал, що включає:

- 8 звірівників (доглядальників), які безпосередньо працюють із тваринами (годування, прибирання, огляд стану огорожі тощо).
- 1 ветеринар, який проводить медичний контроль та лікування.
- Фахівці та адміністрація, які займаються організацією діяльності Центру, проведенням досліджень та еколого-освітніх заходів.

Центр бурого ведмеда в НПП "Синевир" є важливим осередком для утримання та вивчення цих тварин. Дослідження їхньої вікової структури, поведінки та екологічних характеристик сприяє розробленню ефективних природоохоронних заходів для збереження популяції бурого ведмеда в Україні.

Більше – про жителів Центру та догляд за ними

Серед мешканців Центру є як найстарші, так і наймолодші ведмеді, кожен із яких має свою унікальну історію.

Найстаршим мешканцем Центру є ведмідь Кузьма, якому на сьогоднішній день 35 років. Він прибув до Центру 14 квітня 2015 року з села Надлак Новоархангельського району Кіровоградської області. Його доля була нелегкою: Кузьма багато років утримувався в неволі для виступів у цирку та зйомок у кіно. Проте, коли ведмідь постарів і вже не міг виконувати трюки, його закрили у темному приміщенні, де він отримував недостатньо їжі та догляду. Через погані умови у нього розвинулися вади зору, що значно ускладнило життя звіра. Після перевезення до Реабілітаційного центру для Кузьми була розроблена спеціальна дієта, що допомогла покращити його стан. Він добре харчується і виглядає краще, проте через свій вік і проблеми зі здоров'ям досі перебуває на карантині.

Наймолодшим мешканцем Центру є ведмежа Стужиць, якому виповнилося лише два роки. Його привезли до Центру 17 квітня 2023 року з Ужанського національного природного парку. Стужиць був знайдений у дикій природі – маленьке ведмежа самотньо блукало лісом, без матері, що означало неминучу загибель. Ймовірно, він втратив родину або ж мати загинула.

У Центрі для ведмежати створили всі умови для розвитку: збалансоване харчування, необхідну ветеринарну допомогу та простір для активного руху. Маленький ведмедик швидко адаптувався і демонструє природну поведінку, що дає йому шанс на повноцінне життя.

У результаті Реабілітаційний центр бурого ведмеда – це місце, де врятовані тварини отримують другий шанс на гідне життя. Історії Кузьми та Стужиця показують дві різні долі: одна – довге життя в неволі з тяжкими наслідками, інша – порятунок ведмежати, яке могло не вижити в дикій природі. Обидва ведмеді, попри свої випробування, тепер перебувають у безпечному середовищі, де про них піклуються фахівці.

Отже, Реабілітаційний центр не лише надає прихисток тваринам, які постраждали від жорстокого поводження, а й забезпечує їм повноцінний ветеринарний догляд. Комплексні заходи допомагають підтримувати здоров'я ведмедів, адаптувати їх до нових умов і запобігати розвитку захворювань.

Для забезпечення належного рівня здоров'я бурі ведмеді проходять щорічні ветеринарно-санітарні заходи, куди входять такі процедури:

- Вакцинація – проводиться раз на рік для профілактики сказу, аденовірусної інфекції, парвовірозу, чуми та лептоспірозу. Вакцинуються тільки клінічно здорові тварини.

- Дегельмінтизація – проводиться щоквартально, ведмеді отримують пероральні препарати широкого спектра дії проти паразитичних черв'яків.

- Вітамінотерапія – здійснюється раз на пів року для зміцнення імунної системи та профілактики авітамінозів.

- Кастрація самців – проводиться за потреби після прибуття тварини до Центру.

- Дослідження ротової порожнини – проводиться раз на рік із подальшим лікуванням зубів у разі виявлення проблем.

- Обробка від екзопаразитів – здійснюється щоквартально, щоб запобігти зараженню кліщами, блохами та іншими шкідниками.

- Чіпування (ідентифікація тварин) – дає змогу відстежувати їхній стан здоров'я та історію хвороб.

- Аналіз психоемоційного стану – здійснюється для оцінки поведінки ведмеда, рівня стресу та потреби в додаткових заходах реабілітації.

Процес адаптації та початкової реабілітації чотирилапих досить непростий.

Коли новий ведмідь прибуває до Центру, він спочатку поміщається у реабілітаційну клітку на 30 днів. У цей період проводиться первинне обстеження, ветеринарний огляд та необхідні процедури:

- адаптація до умов Центру;
- проведення обстеження на наявність хвороб;
- лікування у разі потреби;
- встановлення спеціального раціону харчування.

Завдяки комплексному ветеринарному догляду ведмеді, що потрапляють до Реабілітаційного центру НПП "Синевир", отримують належну медичну допомогу та підтримку. Регулярні профілактичні заходи, вакцинація, контроль за станом здоров'я та психологічним станом допомагають тваринам адаптуватися до нових умов і жити повноцінним життям, максимально наближеним до природного.

Після завершення карантину та основного курсу реабілітації ведмідь переводиться в напіввільні умови на невеликі природні території Центру.

... І про повноцінне меню ведмедів

Варто звернути увагу на харчування бурих ведмедів у різні пори року. Раціон бурого ведмеда змінюється залежно від сезону та фізіологічних потреб тварини. У природному середовищі ці хижаки пристосовуються до доступності їжі, тоді як у Реабілітаційному центрі їхнє харчування організоване таким чином, щоб максимально наблизити його до природного та забезпечити необхідні поживні речовини для здорового життя.

Весняний раціон

Після виходу із зимової сплячки ведмеді ще деякий час залишаються малорухливими і споживають відносно мало їжі. Їхній раціон у цей період складається переважно з молоді зелені та трав, кореневищ, ягід, комах і дрібних безхребетних.

Навесні ведмеді відновлюють організм після сплячки, тому їхня дієта має бути багата на білки і вітаміни.

Літній раціон

У першій половині літа ведмеді споживають їжу помірно, адже під час спеки вони часто відпочивають у затінених місцях, біля водойм чи в лісі. Основу їхнього харчування складають соковиті трави та листя, ягоди (чорниця, малина, суниця), комахи (мурахи, жуки).

Літньо-осінній раціон

Починаючи з другої половини літа, ведмеді починають активно накопичувати жир перед зимівлею, тому їхній апетит значно зростає. У цей період вони споживають найбільше їжі, до раціону входять горіхи, жолуді, плоди дерев, мед, гриби тощо.

У Центрі в цей період їх годують калорійними продуктами, щоб допомогти їм набрати необхідну вагу для зимівлі.

Осінній раціон

Ведмеді продовжують активно споживати їжу, збільшуючи масу тіла. Особливу роль у раціоні відіграють жирні продукти: горіхи, насіння, риба; коренеплоди – морква, буряк, картопля; а також злаки – хліб, овес, кукурудза.

Зимовий раціон

У природі бурі ведмеді взимку споживають найменше їжі, оскільки більшість із них впадає в сплячку. У Центрі, де не всі ведмеді залягають у зимову сплячку, їх годують легкою їжею, щоб не перевантажувати травну систему овочами та фруктами, м'якими зерновими сумішами та невеликою кількістю білкових продуктів.

Тож особливості харчування ведмедів у Реабілітаційному центрі мають збалансований раціон, що включає як рослинну, так і тваринну їжу, адже вони є всеїдними гетеротрофами. Харчування ведмедів організоване з урахуванням їхніх природних потреб та змін у поведінці протягом року.

Завдяки правильному добору раціону та спостереженню за споживанням їжі, ведмеді у Центрі отримують необхідну кількість поживних речовин і можуть успішно адаптуватися до природного ритму життя.

Від цього значною мірою залежить стан здоров'я та поведінки хижаків у зимовий період. Твердженням цьому є зимова сплячка – це природний інстинкт бурих ведме-

дів, який допомагає їм пережити холодний період із мінімальними енерговитратами. Однак ведмеді, що довгий час перебували у неволі та взаємодіяли з людьми, часто втрачають цей інстинкт. У Реабілітаційному центрі спеціалісти докладають значних зусиль, щоб допомогти тваринам повернути природні поведінкові особливості, зокрема й здатність до зимової сплячки.

Щорічна динаміка залягання у сплячку ведмедів у Центрі вказує на зростання кількості ведмедів, які повертаються до природного ритму життя і впадають у зимовий сон.

Спочатку лише 5-8 особин намагалися залягти у сплячку. І навіть тоді це відбувалося нерегулярно – вони то засинали, то прокидалися.

Станом на 2024-2025 роки із 31 ведмеда 20 особин успішно увійшли у стан сплячки. Ведмеді, які відчували потепління, могли прокинутися, але після чергового похолодання знову засинали.

Це є значним досягненням у процесі реабілітації, адже повернення природних інстинктів свідчить про адаптацію ведмедів до умов, максимально наближених до дикої природи.

Умови та спостереження науковців, за яких ведмеді впадають у сплячку показали, що вони залягають за двох основних умов:

1. Температура повітря – середньодобові показники мають бути нижчими за -7°C .
2. Достатній запас жирових відкладень – перед зимою ведмеді активно харчуються, накопичуючи запас енергії, що дозволяє їм довго перебувати без їжі.

Якщо хоча б одна з цих умов не виконується, ведмеді можуть залишатися активними взимку.

Як ведмеді облаштовують барлоги?

У дикій природі бурі ведмеді будують барлоги у затишних місцях – під корінням дерев, у печерах або глибоких ямах. У Реабілітаційному центрі більшість ведмедів також надає перевагу самими хижакими облаштованим укриттям, хоча деякі можуть використовувати спеціально підготовлені раніше для цього місця.

Було зафіксовано, що тварини для зведення барлоги риють поглиблення у землі, використовують гілки, листя та мох для утеплення, а також вибирають найтихіші та захищені від вітру ділянки території Центру.

У висновку можна стверджувати, що повернення ведмедям інстинкту зимової сплячки – це важливий крок у їхній реабілітації. Завдяки правильному догляду, збалансованому харчуванню та створенню природних умов у Центрі дедалі більше ведмедів впадають у зимовий сон, що свідчить про успішність адаптаційного процесу. Це ще один доказ того, що колишні "циркові" чи "домашні" ведмеді можуть відновлювати природні навички та повертатися до нормального ритму життя, за винятком їх розмноження у напіввільних умовах реабілітаційного центру НПП "Синевир".

Також одним із важливих аспектів дослідження поведінки бурих ведмедів у напіввільних умовах є питання їхнього природного розмноження. Однак, станом на 2025 рік, випадків розмноження у Реабілітаційному центрі бурого ведмеда (РЦБВ) зафіксовано не було.

Фахівці наукового відділу установи виділяють кілька ключових факторів, які можуть пояснити, чому ведмеді не дають потомства в умовах Центру:

Походження тварин

Більшість ведмедів, які потрапляють до Центру, мають неприродний життєвий досвід – вони утримувалися у неволі, використовувалися для розваг або незаконно утримувалися приватними особами. Це могло вплинути на їхню природну поведінку, зокрема й на інстинкти розмноження.

Стерилізація та контроль популяції

Для уникнення неконтрольованого розмноження у Центрі проводять кастрацію самців. Це важливий аспект, оскільки головним завданням Центру є реабілітація, а не розведення ведмедів у неволі.

Напіввільні умови утримання

Незважаючи на те, що територія Центру наближена до природного середовища, вона все ж обмежена та не дозволяє ведмедям вести цілком природний спосіб життя.

Ведмеді проживають у певних секторах, що може обмежувати їхні соціальні контакти та можливість створення пар.

Психоемоційний стан ведмедів

Тварини, які тривалий час зазнавали стресу через жорстоке поводження, циркові виступи чи утримання в неналежних умовах, можуть мати психологічні та фізіологічні проблеми, що впливають на репродуктивну функцію.

Наразі пріоритетом Центру є не розведення ведмедів, а їхня реабілітація та повернення природних навичок. Однак, якщо в майбутньому з'являться ведмеді, які мають відповідні умови для розмноження, це питання може бути додатково вивчене.

Варто зазначити, що у природі бурі ведмеді мають складну соціальну структуру і розмноження відбувається лише за сприятливих умов. У Центрі ж головне завдання – забезпечити тваринам комфортне життя, наближене до природного, з можливістю відновлення їхніх природних навичок шляхом створення для них безпечних і комфортних умов, що сприятимуть їхньому фізичному та психологічному відновленню.

Чотирнадцять років функціонування РЦБВ на території Національного природного парку "Синевир" дозволило науковцям зробити низку важливих висновків щодо поведінкових особливостей тварин, їхньої адаптації та загального стану.

Наукові спостереження показали, що ведмеді по-різному адаптуються до життя у великих напіввільних вольєрах, залежно від їхнього минулого досвіду:

- Ведмеді, які раніше жили в дикій природі, довгий час уникають контактів із людьми. Повне звикання може займати від 3 до 5 років.

- Тварини, які зазнали насилля з боку людей (циркові ведмеді, утримувані в тісних клітках на заправках, у ресторанах тощо),

Таблиця 1. Таблиця раціону (на добу) ведмедів за 2024 р.

Продукти (Products)	Беня / Beny	Дюрій / Djurij	Настя / Nastya	Бубочка / Bubocka	Роза / Rosa	Потоп / Potap	Малиш / Malysh	Віні / Vini	Стег / Stels	Міша / Misha	Балушка / Balushka	Маша / Masha	Кузьма / Kuzma	Потопич / Potapych	Балу / Balu	Ляля / Lyalya	Боря / Borya	Стужич / Stuzhyt'	Тяпа / Tyapa	Йолка / Yolka	Надя / Nadiya	Борька / Boryka	Граф / Graf	Соня / Sonia	Лола / Lola	Катя / Katya	Яна / Yana	Міша / Misha	Гриша / Hrysha	Тимоша / Tymosha	Балу2 / Balu 2
№ п/п	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
Яблука(кг) (Apple)(kg)	4	4	3	3.5	3.5	4	4	3.5	3.5	3.5	3.5	4	3.5	4	3.5	4	3.5	1	4	3.5	3.5	3.5	4	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	4
Морква(кг) (Carrot)(kg)	4	4	3	3.5	3.5	4	4	3.5	3.5	3.5	3.5	4	3.5	4	3.5	4	3.5	1	4	3.5	3.5	3.5	4	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	4
Мед(г) (Honey)(g)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	50	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Мука(кг) (Flour)(kg)	4	4	2	2	2	4	4	2	2	2	2	4	2	4	2	4	2	0.5	4	2	2	2	4	2	2	2	2	2	2	2	4
Хліб (Bread)	4 (2.4)	4 (2.4)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	4 (2.4)	4 (2.4)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	4 (2.4)	3 (1.8)	4 (2.4)	3 (1.8)	4 (2.4)	3 (1.8)	1 (0.6)	4 (2.4)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	4 (2.4)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	3 (1.8)	4 (2.4)
Риба(кг) (Fish)(kg)	3	3	2	2.5	2.5	3	3	2.5	2.5	2.5	2.5	3	2.5	3	2.5	3	2.5	0.5	3	2.5	2.5	2.5	3	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	2.5	3
Сіль(г) (Salt)(g)	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Кавун (кг) Watermelon (kg)	4	4	4	4	3	4	4	4	4	4	4	3	4	4	4	3	4	2	4	3	3	4	4	3	3	3	3	4	4	4	4

реагують на людину тривожно. У них спостерігається синдром страху, що проявляється у нервовій поведінці, ухилянні від контактів, а іноді – агресивності. Відновлення нормального психоемоційного стану в таких ведмедів займає довгий час, хоча раніше набуті шкідливі рефлексії поступово зникають.

- Ведмеді, що перебувають у Центрі понад 5 років, або ті, що прибули з публічних місць проживання, звикли до людини і поведуться набагато спокійніше. Вони слугують своєрідним "прикладом" для інших тварин.

Протягом спостережень у РЦБВ були виявлені сезонні зміни у фізіологічному стані, які характерні для бурих ведмедів навіть у напіввільних умовах:

- Весняно-літня линька відбувається, коли середньодобова температура повітря перевищує $+5^{\circ}\text{C}$. У цей період ведмеді активно позбавляються старого хутра.

- Восени тварини нарощують підшерсток, що дозволяє їм адаптуватися до зимового періоду.

Дослідження соціальної поведінки ведмедів у Центрі свідчать, що тварини демонструють різні моделі взаємодії залежно від віку:

- Молоді ведмеді віком від 5 до 10 років найчастіше тримаються окремо або по одинці, або малими групами.

- Старші ведмеді віком понад 20 років переважно ведуть самотницький спосіб життя.

- Час від часу ведмеді можуть групуватися по дві особини, рідше – по три.

На завершення можна зробити висновок, що перебування бурих ведмедів у Реабілітаційному центрі НПП "Синевир" дозволяє їм відновити природні поведінкові навички, адаптуватися до нових умов та значно покращити фізичний і психологічний стан. Науковці відзначають позитивну динаміку у відновленні інстинктів, зокрема в поверненні здатності до зимової сплячки та соціалізації ведмедів.

Результати досліджень допомагають розробляти ефективні методи реабілітації бурих ведмедів, що у майбутньому можуть бути використані для створення подібних природоохоронних ініціатив у світі.

Висновки

1. Ведмеді бурі успішно піддаються реабілітації в реабілітаційному центрі, але з психологічними травмами досить важко повертаються до природних інстинктів.

2. Показником реабілітації є повернення їм природного інстинкту – зимового сну.

3. Під час реабілітаційного процесу бурі ведмеді звикають до людей.

4. Під час залягання до зимового сну бурі ведмеді віддають перевагу власно створеним барлогам або штучні облаштовують під себе. Тут варто звернути увагу на те, що самці більш ліниві ніж самки – вони переважно залягають у готові барлоги.

5. Залягання у зимову сплячку та прокидання може повторюватися декілька разів, що залежить від середньодобової температури коли вона становить – 7° С і нижче.

6. Ведмеді гетеротрофи, весною надають перевагу рослинним кормам.

7. Спостерігається спокійне ставлення одне до одного протягом всього року.

8. Взимку ведмеді залягають в сплячку з повним шлунком їжі, що складається з рослин.

9. Молодих ведмедів слід тримати окремо, бажано до чотирирічного віку.

THE ROLE OF THE REHABILITATION CENTER IN THE SYNEVYR NNP IN THE CONSERVATION OF THE BROWN BEAR (*URSUS ARCTOS*)

M.Yu. DERBAK

Abstract. "Sanatorium for clubfooted " – *this name was awarded to the Rehabilitation Center of the brown bear, located in the National Nature Park "Synevyr" in Transcarpathia*

Animals are kept in conditions maximally close to the natural environment

This humane center was created in 2011. Its goal is to rescue, retain and rehabilitate brown bears (*Ursus arctos*) who have been ill-treated or held in improper conditions. In addition, the functioning of the rehabilitation center of the brown bear in Synevyr contributes to the development of scientific environmental, ecological-educational and recreational activities.

The total area of the Center is 12 hectares, which allows keeping bears in spacious semi-free conditions maximally close to the natural environment.

The territory of the Center is fenced with a powerful electric fence, which prevents possible escape of animals and ensures their safety. On the territory there are natural conditions for bears: forest, ponds, dens, artificial and self-made by bears, and walking sites.

The main tasks of the Center are:

- Rehabilitation of bears, which were previously kept in circuses, zoos, private farms or suffered from ill-treatment.
- Medical examination and treatment of animals.
- Creating conditions for the life of bears close to wildlife.
- Conducting environmental education and informing visitors about the problems of animal protection.

Today, the Rehabilitation Center of the Brown Bear at the Synevyr National Park is the only institution of its kind in the region and plays an important role in conservation of this species of animals.

As of March 1, 2025 in the Center there are 31 predators of different ages and sex. There are 31 individuals, of which 12 females and 19 males.

Qualified personnel takes care on rehabilitation and provision of proper conditions for bears in the Center. The center of the brown bear at the Synevyr National Park is an important place for the maintenance and study of these animals. The study of their age structure, behavior and ecological characteristics contributes to the development of effective nature-protection measures to preserve the brown bear population in Ukraine.

Key words: protection, brown bear, rehabilitation center, Synevyr, Ukraine